

XV. YÜZYILDA VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN ŞARKTA ÖDEDİĞİ HARAÇLAR

Yazan: MOMČILO SPREMIČ

Çeviren: Yrd. Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

Balkan ülkelerinin tümü, doğrudan doğruya Türk yönetimi altına girmeden önce Türk Sultanına haraç ödemekteydiler. Bu da yıllık bir para vermek ve yardımcı asker yollamakla gerçekleşirdi. Venediğin en ince diplomatik girişimleri bile haracın ödenmesini engelliyemedi. Bundan dolayı XV.yüzyılın başlarında Balkan Yarımadasında sahip olduğu topraklar için Venedik Cumhuriyeti, Osmanlıların koyduğu vergileri kabul etmek zorunda kalmıştı.

Araştırmamızın konusu XV. yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin sahip olduğu topraklar için Sultan'a ödediği haraçlardır. Haraçların toplamı yanında ne zaman ödendiklerini bildirmekle yetindik. Nasıl tahsil edildiklerine dair özel bir dikkat göstermedik. Yalnız Venediğin, Osmanlılara ödeyeceği parayı kimden sağladığına değineceğiz.

Osmanlı Devleti'nin Şark'da güçlü bir düzeye erişmesinden sonra, Venedik Cumhuriyeti iyi ilişkiler zemini arayarak Balkan Yarımadasındaki egemenliğini sürdürmek ve engelsiz bir ticaret rejimine devam etmeyi güvence altına almak istedi. 1365 yılında bile Venedikliler Sultan I. Murad'dan imtiyazlar elde edebilmek için her şeyi yaptılar¹. Bununla beraber onun 1384 yılında Cenovalılara karşı giriştiği mücadeleye askerî yardım isteğini geri çevirdiler². I. Murad devrinde Balkan topraklarına haraç ödediğine dair bir kayıt yoktur³. Ondan sonra Osmanlı tahtına

Bu makalenin aslı: "I Tributi veneziani nel Levante nel XV secolo" *Studi Veneziani* XIII (1971). S. 221-251

¹ F.THIRIET, *Régestes des délibérations de Sénat de Venise concernant la Roumanie, c. 1 1329-1399*, Paris et la Haye, 1958, S. 109. 1368 ve 1376 yıllarında da Venedikliler dikkatli davranıyorlardı. THIRIET, op. cit. S. 118, 120, 143. Ş. LJUBIĆ, *Güney slavlar ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere ait belgeler* (slavca). c. IV, Zagreb 1874. S. 92

² Venedikliler, daha önce Genova ile yaptıkları sulh anlaşmasından yararlanmak istediklerinden, Sultana yardım edilmemesi gayesi için her bahaneyi gösteriyorlardı.

³ 23 Temmuz 1389 tarihini taşıyan itimatnamede, Venedik Senatosu I. Murad'ı yegâne arkadaş olduğunu elçiye bildiriyordu. LJUBIĆ, op. cit. IV S. 269-270.

geçmiş bulunan I. Bayezid, Balkan Yarımadasında giriştiği büyük fetih hareketinden dolayı devletinin sınırlarını Venediğin sahip olduğu topraklara dek genişletmişti⁴. Venedik Cumhuriyeti de Balkan topraklarında ele geçirdiği arazide rahatça ticaret yapabilmek için Sultan I. Bayezid ile sınırlarını tehdit etmekte olan komutanlarına karşın, iyi ilişkilerini sürdürmek istiyordu. 1400 yılının Temmuz ayında, Venedik Senato'su aldığı bir kararla İşkodra bölgesini yağma etmekte olan Arnavutluk komutanı Şahin'e 2.000 ducalık yıllık haracı ödemeğe hazır olduğunu bildirdi. Bu miktar Venediğin Arnavutluk topraklarında sahip olup ta, Türkler tarafından tehdit edilen kentleri için çok ağır geliyordu.

Bununla beraber Venedikliler haracın türk komutana ödenmesi hususunda gizli görüşmelere girişiyorlardı⁵. Elde bulunan kaynaklardan hiç birisinde doğrudan doğruya Bayezid'e haraç ödendiğine dair kayıt yoktur.

Osmanlıların 1402 yılı yaz mevsiminde Timur'a karşı Ankara civarında yenilmelerinden sonra Bayezid'in oğulları arasında veraset savaşı patlak verince, Venedik Cumhuriyeti başta Arnavutluk ve Yunanistan'da olmak üzere Balkan Yarımadasında durumunu güçlendirmeye ve etkisini çoğaltmağa gayret etti⁶ ve hemen Bizans İmparatorluğu, Cenova Cumhu-

⁴ Venedikliler, I. Bayezid'e hediyeler yolluyorlardı. Bu hediyeleri ondan sonraki sultanlara da yolluyorlardı. S. ROMANIN, *Storia documentata di Venezia*, c. 3, Venedik 1885. S. 331, 332. Genova elçisi Jacobo de Orado, 1401 yılının Eylül ayında Şark (= Romania) dan ilgi çekici haberler getirdi. Bizans İmparatorunun elçisi ile Genova Venediklilerin ki, sultanın annesi ile Bursa'da bir anlaşma imzalamışlardı. Bu anlaşmaya göre, Pera (= Galata) daki Cenova kolonisi Türk imparatoruna her yıl 5000 perperi ödeyecekti. Bu haraç değil, bir hediye kabul edilecekti. Maamafı, bu anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi ancak I. Bayezid'in rızası ile mümkündü. N. JORGA, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV^e siècle*, c. 1, Paris 1899. S. 112.

⁵ LJUBIC, *op. cit.*, c. IV, S. 427 vd. L. THALLOCY-C. JİRECEK-E. SUFFLAY; *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, c. II, Vindobonae 1918, n. 647. *Notes et extraits* c. I S. 100 vd. Krş. *Istori ja naroda Jugoslavije*, I, Belgrad 1953 S. 457.

C. MIYATOVIĆ, *Balsıcı, Genealoska studija*, Glasnik SUD 66 (1886) s. 257 vd.

G. GELCICH, *La Zedda e la dinastia dei Balsidi*, Spalato 1899 S. 210. Arnavutluk'daki Venedikli azınlıklar çok kötü bir durumda bulduklarından Venedik Senato'su 1400 yılı Eylül ayında ihtiyacı bulunanlara 2000 ducalık bir kredi vermişti. Ertesi yılın Ocak ayında İşkodra'dakiler Türklerin akınlarından dolayı evlerinin yıkıldığını ileri sürüp aynı meblağı isteyince ret cevabı aldılar. Venedik Senato'su Şahin'e ödediği haraca ek olarak her sene Floransa kumaşı da ödeyecekti, *Notes et extraits* c. I s. 100 vd., 104.

⁶ Ankara Savaşı'ndan sonra türk yüksek gücü altında bulunan bazı Arnavut beyleri Venedik himayesine girdiler. M. SPREMIĆ, *Harac skenderbarga*, Zbornik Filozofskog fakultetu u Beogradu 10-1 (1968) S. 251 vd.

riyeti ve Rodos Şövalyeleri'nin yaptığı gibi, 1403 yılında Sultan I. Çelebi Süleyman ile bir andlaşma imzaladı. Bu andlaşmada Bodoniç Markisi I. Giacomo Giorgio (1388-1410)'nun Sultana önceden babası Francesco'nun ödediği gibi yılda 500 duca haraç ödemesine dair madde vardı⁷. Venedik kayıtlarına göre Nakşa adasının Duca'sı I. Francesco Crispo (1383-1397) Türklere haraç ödemekte ve ardılı I. Jacobo da devam etmekteydi. Bununla beraber Türklere ne zamandan beri haraçgüzar olduklarına dair kesin bir tarih bilmiyoruz. Bilinen taraf, yıllık haracın 200 duka olduğudur. Zira 1426 yılında Nakşa adası duca'sı II. Giovanni Crispo (1413-1437) bu kadar para ödemişti⁸.

Venedik Cumhuriyeti Zedda'da III. Balşa'ya karşı çarpışırken 1405 yılında Bar, Budva ve Ülgün kentlerini ele geçirmeyi başarmış, bu esnada da İşkodra, Drivasto ve S. Sergio'yu da elinde tutmuştu. III. Balşa Türklere haraç ödemekte olduğu için, Venedikliler onun elinde bulunan kentlerin fethini Osmanlı Sultanı ile beraber düzenledi. Bundan dolayı Venedik Senato'su 1406 yılı başlarında Francesco Gustiniano'yu elçi olarak gönderdi. Maksat bu kentler için haraç ödenmemesi ve III. Balşa'nın yönetimi altında bulunmakla birlikte, "Bizim yöneticilerimiz başkaları için kendi kent ve topraklarında asla hiç bir haraç toplamadıkları" özrünü ileri sürüyorlardı. Bununla beraber böyle bir teklif Venedik diplomasisinin başlangıç noktası sayılabilirdi. Venedik Senato'su⁹ Giustiniano'ya öngördüğü biricik çözüm şekline göre, Arnavutlukta sahip olduğu toprakların haracı olarak Osmanlı Sultanına 2000 duca söz vermesine müsaade etti¹⁰. Haraç sorunu ertesi yılın başında Giovanni Loredano tarafından kesin şekliyle düzenlendi. Loredano daha başında Osmanlı Sultanına Venediğin önceden arazileri için kimseye haraç ödemediğini, aynı zamanda ise İşkodra, Drivasto, Ülgün ve Arnavutlukta diğer kentler ve Zedda'da yılda 2000 duca ödemeğe hazır olduğunu bildirdi¹¹. Haraca karşılık olarak da Venedik, Sultan'dan yukarda adı geçen kentlerin güvenliğini sağlama

⁷ *Notes et extraits c. I S. 137.* Krş. W. HEYD, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-Age c. 2*, Leipzig 1923 S. 268. K.HOPF, *Geschichte Griechenlands von Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit*, Leipzig 1867-1868 S. 70 vd. Haracın toplanması yalnız N. Jorgada vardır.

⁸ HOPF, *op. cit* II S. 44

⁹ LJUBIC, *op. cit* c. V S. 69. Giustiano Sultana 1000 dukalık bir hediye getiriyordu, *Notes et extraits I, S. 150*

¹⁰ LJUBIC, *op. cit* S. 71-74, *Acta Albaniae* II No. 795

¹¹ Herhalde Sultana ödenen paranın aynısı yani Şahin'e ödemekte olduğu meblağın aynısı idi. Şahin'e olduğu kadar Sultana da ödenmekte olan harac dışında kumaş da gönderiliyordu. LJUBIC, *op. cit.* V S. 167 vd. *Notes et extraits c. I S. 169-171.*

bağlamasını istedi. Venedik Cumhuriyeti bu suretle daha çok III. Balşa'nın akınlarından kendisini koruyacağını bekliyordu¹². Loredano, Sultan ile yaptığı andlaşmada Arnavutluk için ödediği haraç 1500 ducaya çıkacaktı¹³. Böylece Venedik zaten önceki beyler aracılığıyla Sultana haraçgüzar olan topraklar için para ödemeğe başladı. Venedik buna engel olamadı, zira Osmanlı Padişahı eski haraçgüzarlarının topraklarının kazancını yitirmek istemiyordu. Böylece Venedik, doğrudan Sultanın haraçgüzarı oldu.

Aynı ilkeleri izleyerek, Venedik Cumhuriyeti Patras için haraç ödemeyi kabul etti. Haracı da 1408 yılı Ağustos ayında Patras arşöveki Stefano Zaccaria'dan sağladı. Bilhassa haraç yüzünden Sultanın hiddetini üzerine çekti¹⁴. Bunun için de Sultan I. Çelebi Süleyman'a önceden arşövek Stefano'nun ödemekte olduğu haraca devam edeceğini bildirdi¹⁵. Aynı anda Patrasso *podestà* ve *capitano*'suna emir veren Venedik Senato'su 500 duca veya 3000 *perperos*'a kadar yükselmiş bulunan haracın ödenebilmesi için, paranın tahsilini arşövekin önceden yaptığı gibi tebasından alınmasını istedi. Bundan başka Venedik Cumhuriyeti paranın Sultanın temsilcisine veya devrin âdetine göre Akaiya prensi aracılığıyla teslim edeceğine söz verdi. Hatta haracın Barak veya oradaki başka bir türk komutanına önceden arşövek Stefano'nun yaptığı gibi davranmasını istedi. İster Sultana ister komutanlara verilen haraç olsun, düzenli tahsil olunan para, Patraslılar için çok ağır geliyordu¹⁶. Maamafı, Loredano genellikle türklere ödenmekte olan haracı kabul etmiş görünmekle, Pteleone'nin Venedik Cumhuriyeti'ne ait olduğunu taahhüt altına aldırıştı¹⁷.

¹² LJUBIC, *op. cit* V, 91 vd. *Notes et extraits* I S.55. THIRIET, *op. cit.* II S. 66. Loredano I. Süleyman'a 400 duka tutarında bir hediye getiriyordu. *Notes et extraits* I S. 154 vd.

¹³ *Notes et extraits* I S. 169-171. Krş. V.MAKUSEV *Istoriceski ja raziskani ja o Slavjanah ve Albanii v srednie veka*, Varsava 1871, S. 67

¹⁴ C. SATHAS, *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen-age* I, Paris-Londres-Athenes-Leipzig ve Vienne 1883 S. 30. *Notes et extraits* I. S. 165.

¹⁵ Venedik Cumhuriyeti, 1408 anlaşmasına göre 1 Mayıs 1409 senesine kadar devam etmesi gereken sulhun Osmanlı Sultanı tarafından bozulmasından çekiniyordu. SATHAS *op. cit* II S. 216 vd. 1. Süleyman ile yapılan sulh 1408 senesinde Pietro Zen vasıtasıyla yapıldı. Venedik elçisi bu arada Sultana hediye olarak gizlice 1500 duka ve hediye olarak da 2000 duka değerinde gümüş bir yemek takımı hediye etti. Zeno'nun bu elçiliği hk. bk. *Notes et extraits*, I S. 162-164, THIRIET *op. cit* II S. 78. Krş. HOPF *op. cit* II S. 74. ROMANIN *op. cit.* IV S. 69. J. ZINKEISEN, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europe* I S. 457 vd.

¹⁶ SATHAS *op. cit.* S. 28 vd. R.PREDELLI, *I libri commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti*, III, Venezia 1883 S. 336, *Notes et ex.* I S. 165

¹⁷ THIRIET *op. cit* II, S. 82

Lepanto (= İnebahtı)da 1407 yılının Haziran ayında Venedik yönetimi altına girdikten sonra, Senato buranın yönetimini Sultan ile birlikte düzenlemek istedi. 1409 yılının ilkbahar mevsiminde Francesco Giustiniani aracılığıyla 1500 duca hediye edip onun Lepanto'dan ve diğer 200 duca tutarındaki haraçdan vazgeçmesini sağladı. Bu girişimlerde Venedik Cumhuriyeti haracı 100 duca'ya düşürdü. Bu da 1410 yılında toplamı 1600 duca tutan, 1500 duca'lık Arnavutluk ve Patras ile 100 duca tutarındaki İnebahtı haracı hesaplanırken meydana çıktı¹⁸. İnebahtı için haraç toplanması Musa Çelebi ile 1411 yılında imzalanan andlaşmada da vardı¹⁹. 1409 yılında Giustiniani Patras için Sultana her yıl 500 duca'nın Akaiya prensi²⁰ tarafından ödeneceğine dair garanti verdi. Bodoniç markisi I. Jacobo Giorgio da andlaşmada vardı ve keza 1408 yılında imza edilende de adı geçiyor ve yıllık 500 duca tutarındaki haracın ödenmesinde zımnen bulunuyordu²¹.

Arnavutluk ve Zedda için olduğu kadar, Giustiniano yılda Sultana ödediği 1500 duca tutarındaki haraçdan başka, 500 duca da paşalara ödemeyi öngörecekti, zira bir yıl önce Giovanni Loredano'nun Türklere yılda ikibin altın haraç ödeme olanağı vardı. Bundan başka Venedik her yıl 1500 ducayı imparatora, Arnavutlukdan aldığı kumaş olarak ödemeğe hazır olduğunu bildirdi. Fakat bu vesileyle Sultana haracın bedeli olarak Venedik Cumhuriyeti'nin oralarda sahip olduğu yerlerin garantisi sağlanacaktı²². Doğal olarak Giustiniano'nun en son olarak taahhüt edebileceği bu miktar, masrafları en alt düzeyde tutabilme çabalarından ileri geliyordu. Maamafih girişimler Venedik Cumhuriyetinin Arnavutluk ve Zedda'daki yerlerini elinde tutmak için ne kadar önem verdiğini gösteriyor. Bununla beraber Giustiniano, Çelebi Süleyman ile 1409 yılında oldukça başarılı bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Venedik Cumhuriyeti, Arnavutluk ve Zedda için her yıl 1000 duca verecek, bu parayı da o yılın Ağustos ayında ödeyecekti. Fakat Arnavutluk ve Zedda'da kurulan ve iki devlet arasında yapılan anlaşmada da garanti edilen sulhun devam edebilmesi için, yakınlarındaki türk komutanlara karşın, Sultanın da kabulü gerekiyordu: başka Üsküp kentindeki türk komutan Pasciaito (= Paşa Yiğit) olsa bile. Venedik

¹⁸ *Notes et extraits* I S. 185. THIRIET *op. cit* II S. 93, LJUBIC *op. cit* VI S. 102 vd.

¹⁹ *Notes et extraits* I S. 196-199, 200-202

²⁰ *Notes et extraits* I. S. 169-171. HOPF'a göre o zamana kadar İnebahtı için ödenmekte olan haraç 250 duka idi, *op. cit* II S. 74.

²¹ *Notes et extraits* I S. 170 Krş. HOPF *op. cit* II S. 74

²² *Notes et extraits* I S. 169-171 LJUBIC *op. cit* V S. 167 vd.

Cumhuriyeti'nin Paşa Yiğit'e yılda 500 duca ödemesinin nedeni budur²³. Aynı şekilde de, Sultana her yıl ödenmekte olan 1500 duca ikiye ayrılıyordu: 1000 duca Sultana, 500 ü de Paşa Yiğit'e veriliyordu. Bu türk komutanının görevinin önemi, Venedik Cumhuriyeti'nin haracı 1000 ducaya çıkarması örnek gösterilebilir²⁴. Giustiniano'nun imzaladığı anlaşmanın uygulanabilmesi için, Venedik Senato'su İşkodra'daki komutanına verdiği emirde, Paşa Yiğit'e yıllık haracın yarısı olan 250 ducayı ödemesini emretmişti. Bu suretle Venedik Senato'su, Üsküp'teki türk komutanına saptanmış yıllık 500 ducalık haracın düzenli ödeme olanağını ispat ediyordu²⁵.

Bu süre esnasında Venedikliler Zabojana topraklarını Balşalardan Elena'ya terk etmeyi reddettiler. Bu toprakları yitirirlerse, Sultana ödemeleri gerekli haracı toplayamayacaklarını zannediyorlardı²⁶. Zabojana topraklarının emniyeti için Paşa Yiğit'e her yıl ödemeye söz verdikleri 500 ducaya ek olarak 200 duca daha bir komisyon ödemeyi, bunun yanında Sultana da vaad ettiklerinden 500 duca daha fazla ödeyebileceklerini bildirdiler²⁷. Yararlandığımız kaynakların hiç birinde Venediğin bu parayı ödediğine dair kayıt bulunmuyorsa da, bunun yanında bir aydan kısa bir zaman sonra Sultanın ve Paşa Yiğit'in temsilcileri sayesinde Arnavutlukta sulh ilan edildi²⁸. Türklere ödemekte oldukları haraçdan dolayıdır ki, Balkan Yarımadasındaki topraklar ile Arnavutluk ve Zedda'daki topraklarını koruyabilmek için Türk Sultanından vekomutanlarından topraklarının garanti altına alınmasını bekliyorlardı²⁹.

Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında patlak veren veraset harpleri yüzünden 1410 yılının yaz aylarında düzenli ödenmekte olan haracın ne olacağına dair tereddüdler uyandı. Bundan dolayıdır ki İstanbul'daki Bailo'nun haracı Çelebi Süleyman'a vermesi engellendi ve Türkiyenin Avrupa topraklarına sahip olup olmadığının araştırılması emredildi. Ancak

²³ LJUBIC *op. cit* VI S. 56 Krş. I. Bozic, *Dohohak carski*, Beograd 1956, S. 61, 62

²⁴ LJUBIC *op. cit* V S. 147-149, 151, 160-162. Tabiidir ki, Paşa Yiğit'e haraçdan ayrı olarak hediyelediği muntazaman gönderiliyordu, LJUBIC *op. cit* V.S. 147-149

²⁵ LJUBIC *op. cit* VI S. 14 Krş. GELCICH *op. cit* S. 267, 268

²⁶ LJUBIC *op. cit* VI S. 30, 31

²⁷ *Notes et extraits* I S. 174 vd.

²⁸ *Notes et extraits* I S. 176 Krş. GELCICH *op. cit* S. 268

²⁹ Venedik Senato'sundan aldığı emir üzerine İşkodra'daki Venedik *capitano*'su Benedetto Contareno 1410 senesinin Mart ayında yıllık harçlığını gönderdi yeni Paşa Yiğit'e başvurarak III. Balşa ve Elena'nın artık Venediğe ait yerleri rahatsız etmemesinin sağlanmasını istemişti. LJUBIC *op. cit* VI S. 63

bu gerçek olursa haraç verilecek ayrıca bu toplamdan 508 duca ve 13 *grossi*'ye tekabül eden 17.800 akçelik bir bölüm, türk korsanların Nicolo Bembo'nun gemisine yaptığı hücum nedeniyle kesilecekti³⁰. Haracın geri kalan kısmı 1091 duca ve 10 *grossi* ediyordu ki, bunun da Arnavutluk, Patras ve İnebahtı için Sultana ödenen bir para olduğu, bunun yarattığı anlam da, haraç toplamının 1600 ducaya çıktığı³¹: sırasıyla 1000 duca Arnavutluk, 500 duca Patras ve 100 duca İnebahtı içindi. Ödenen miktar bir yıl önceki, yani 1409 yılında ödenen toplam kadardı. İstanbul'daki Bailo, Çelebi Süleyman'ın gücünü yitirmekte olduğunu anlayınca, elindeki parayı vermeyip sakladı. Bu tutumundan dolayı, Çelebi Süleyman'ın ölümünden sonra, 1411 yılı başlarında Venedik Cumhuriyeti tarafından takdir edildi ve aynı yılın Nisan ayında Venedik Senato'su haraç için ayrılan paradan 100 duca ayırıp Tana (= Azak) konsolosu Andrea Contarini'ye ödemesini emretti³².

1411 yılının ilkbahar mevsiminde Venedik, Avrupa Türkiye'sinin yeni Sultanı Musa Çelebi ile kendi ilişkilerini düzene koymağa girişti. Zaten o zaman da hediyeler yollanıyorsa da, para yokluğu bahane edilerek herhangi bir haraç ödemekten kaçınıyordu³³. Venedik Cumhuriyeti'nin Türkiye'deki veraset haraplerinden yararlanarak haraç ödememesi olumlu bir sonuç getirmedir. 1411 yılının yaz aylarında Musa Çelebi ile yapılan anlaşmada, önceden olduğu gibi 1000 duca Arnavutluk, 500 duca Patras için, 100 duca da İnebahtı için ödemeğe yükümlü tutuluyordu. Varılan anlaşmaya göre paranın ödenmesi her yılın Ağustos ayında gerçekleşecek ve Arnavutluk ile İnebahtı'nın haracı İstanbul'daki Bailo aracılığı ile Patras haracı ise Acaia prensi aracılığı ile ödenecekti. Aynı anlaşmaya göre Bodaniç markisi de 500 duca ile haraca dahil edilecekti. Venedik Cumhuriyeti adına anlaşmayı imzalayan Giacomo Trevisano hemen 1100 duca tutarındaki Arnavutluk ve İnebahtı haracını ödedi³⁴. Haracın tutarı 1409 yılında Francesco Giustinia-

³⁰ THIRIET *op. cit* II S. 93. *Notes et extraits* I S. 185. O devirde Venediklilerin yaptığı bir hesaba göre, 1 duka 35 akçe kadardı. THIRIET, *op. cit* II, S. 93

³¹ LJUBIC *op. cit* VI. S. 102, 103

³² *Notes et extraits* I S. 191-193, 194 vd. Azak konsolosu eline geçen parayı taştan kaleler ve bazı binalar yapımına kullandı.

³³ *Notes et extraits* I S. 194-195. THIRIET *op. cit* II S. 98. 1411 senesi Nisan ayında İstanbul'daki Bailo'ya verilen talimatda Musa Çelebi'ye verilecek hediyein 80-100 perperi arasında olması bildirildi. Yalnız bir ay sonra Venedikliler Musa Çelebi'ye 1000 dukalık bir hediye yolladılar. *Notes et extraits* I S. 195.

³⁴ PREDELLI *op. cit* III S. 354 (n. 137), S. 355 (n. 140) G. THOMAS, *Diplomatarium Veneto-Levanticum* II Venedik 1899, S. 302-304. *Notes et extraits* I S. 200-202. KRŞ. G. HERZBERG, *Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens bis zur Gegenwart*, II,

ni'nin saptadığı miktarda kaldı. Venedik Cumhuriyeti bu tutara razı olduğundan Giacomo Trevisano gelirken Giustiniano da imzaladığı anlaşmayı getirmişti. Bu sırada Venedik Senato'su Trevisano'ya herhangi etkili bir türk paşasını, örneğin Rumeli Beylerbeyisine 100 duca kadar yıllık bir para vaad etmesine izin vermişti. Teselya yöneticisi Evrenos Bey'e ise, Sultana yakınlığı ve güçlülüğü nedeniyle 200 duca öngörülüyordu³⁵. Musa Çelebi ile yapılan anlaşmada Venediklilerin, Osmanlıların ileri gelen yöneticilerine bu tutarı ödeyip ödemediklerine dair bir kayıt yoktur. Olumsuz bir yanıtın çok olumlu olana yatkın. Bununla beraber bu tutarlar Sultan ile yapılan anlaşmada bulunmamakta ve varlığına dair şüpheler uyanmaktadır. Kaldı ki Sultan bunu bilmiyordu³⁶. Anlaşmayı imzalamadan önce Venedik Senato'su Pteleo'nun haracı ödememesini açıkça bildirdi ve almayı da başardı: sonucunda da Musa Çelebi ile yapılan anlaşmanın hiç bir yerinde zorla para ödenmesine dair bir kayıt bulunmamaktadır³⁷. Diğer taraftan Pteleo zaten Türklere haraç öderdi, 1408 yılında edinilen sonuca göre, Sultan haracın ödenmesine devam edilmesini istemişti. Çünkü bir kez o şatoda para almıştı. O zaman da Venedikliler eğer önceden haraç verilmiş ise gene ödemeğe devam edeceklerini bildirdiler³⁸. Bununla beraber elimizdeki belgelerden Pteleo'dan haracın ne ödendiğine ne de toplandığına dair sonuç çıkarılamıyor. Gerçek olan tarafı Venedik Cumhuriyeti'ni, 1411 yılında artık böyle bir yükümlülüğü bulunmuyordu.

1411 yılında Venedikliler Paşa Yiğit'e 500 ducayı düzenli olarak ödemeğe hazır olduklarını bildirdiler. Yalnız Üsküp kentinde bir daha görev almaması durumunda, ardılından yılda 200 ile 300 duca arasında bir para alabilecekti³⁹.

Gotha 1877 S. 425. I. BOZIC, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV (XIV ve XV asırlarda Ragusa ve Türkiye)*, Belgrad 1952 S. 36. Bu vesileyle Osmanlı Sultanı, Venediklilerin Arnavutlukta olduğu kadar Romania'daki Venedik topraklarını tanıdı: Koron, Modon, Negroponte [Eğriboz], Ptleo, Argo, Nauplia, İnebahtı, Tino, Micono. Diğer taraftan Venedikliler küçük haraçları ödiyerek, Gelibolu civarında vatandaşlarının uğradığı zararı gidermeğe kalkıştılar SATHAS *op. cit* II, S. 262 vd.

³⁵ *Notes et extraits* 15. 196-199

³⁶ Venedikliler Musa Çelebi ile anlaşmayı imzalamadan önce 1000 duka yerine bir sene önce ödendiği kadar yani 1090 duka istiyeceğini tahmin ettiklerinden hazırlık yaptıklarını kaydetmek enteresandır. Yalnız o zaman azaltılmış haracın tutarı, uğranılan zararın kapatılması için Nicolò Bembo'ya ödenen meblağ olabilir; THIRIET *op. cit* II S. 93. *Notes et extraits* I. S. 185

³⁷ *Notes et extraits* I S. 196-199

³⁸ SATHAS *op. cit* I S. 32

³⁹ *Notes et extraits* I S. 196-199

1411 yılı anlaşmasının olanaklarını gözönünde tutan Venedik Senato'su, İstanbul'daki Bailo'nun Arnavutluk ve İnebahtı haracı olarak Musa Çelebi'ye 1412 yılı Ağustos ayında 1100 duca ödemesini emretti⁴⁰. Aynı olanak 1413 yılında da gösterildi: yalnız bu kez para 1413 yılı Ağustos ayında bizzat Musa Çelebi'ye verilemedi, zira haraç getirildiği zaman o ölmüş bulunuyordu. 1413 yılında Venedikliler Musa Çelebi'den Arnavutluk haracı için olanak çerçevesinde bir indirim, her durumda yarı yarıya bir indirim istemeğe hazırlanıyorlardı. Bu başvurularına da neden olarak III. Balşa ile yaptıkları sulh anlaşmasının yapılması sırasında yani bir yıl önce 1412 yılında Bar, Antivari ve Ülgün'ü yitirdiklerini öne sürmüşlerdi. Bu kentlerin ödemeğe yükümlü oldukları para ile diğer kolonilerden sağlanan paralar ile Arnavutluğun haracının bütününlü topluyorlardı⁴¹.

1413 yılında I. Çelebi Mehmed'in Osmanlı tahtına çıkması üzerine taht kavgasına son verildiği için Venedik Cumhuriyeti onunla bir an önce bir anlaşma yolu aradı. Kaldı ki Venedik taht kavgaları sırasında, Ankara Savaşından 1413 tarihine gelinceye dek yani Türkiye'de merkezi bir güç bulunmadığının belirlendiği bir sürede, Sultana haracını ödemeğe başladı. Maddelerin sertliğinden dolayı, Balkan Yarımadasında yeni topraklara sahip olan Venedik, buraların eski yöneticilerinden türk sultanına verilmek üzere para almağa mecbur kaldı. Haracın bütün yükünün kolonilerdeki vatandaşların sırtında bulunmasına karşın, o zamandan itibaren Venedik Cumhuriyetini Osmanlı sultanının bir haraçgüzarı olarak kabul edebiliriz.

1414 yılında yeni sultan ile bir anlaşma yapan Venedik, haraç ödenmesini durdurmak istedi. Arnavutlukda sahip olduğu toprakların karşılaştırılması durumunda, mazeret olarak buralarda sulh ve sükûnun hakim olduğunu ileri sürdü. Bu da saptıyor ki, Venedik Cumhuriyetinin haracın ödenmesini Sultanın bu topraklarda sulhu sağlamağa aracı olmasında görüyordu.

Sonra da Patras'ın arşöveke teslimi konuşulduğundan Venediğin bir haraç ödeme zorunluluğu olmadığını ileri sürüyorlardı. İnebahtı için ödenen haraç çok az olduğundan bahsi bile geçmiyordu. Buna karşın İstanbul'daki Bailo Francesco Foscarini (Venedik Cumhuriyeti bunun

⁴⁰ Türkiye'de devam etmekte olan mücadelelerden dolayı, Venedik Senato'su Sultan'a parayı ödemekte olan Fantino Viario'ya ancak Musa Çelebi tahta çıktıktan sonra parayı ödemesini tavsiye etti. Aynı zamanda Türklerin Venediklilere sebebiyet verdikleri zararların önlenmesi için paranın hepsini vermeyip biraz da para kesmesini istediler. THIRIET *op. cit* II S. 108, *Notes et extraits* I S. 209 vd.

⁴¹ *Notes et extraits* I S. 214 vd.

aracılığıyla Osmanlılarla haberleşiyordu) Venedik Senatosundan aldığı müsaade ile, en son varsayım olarak Arnavutluğa dair bir haraç ödeyecekti. Bu durumda ise, Sultan'a Venediğin buralarda bazı topraklar yitirdiğini haber verecekti. Bu varsayım çerçevesinde Foscarini'nin önceki toplamadan sağladığı para ile haracı ödemiş olması ihtimali vardır. Sarfettiği 1500 ducadan 400 ü Sultan'a ve adamlarına verilen hediyeye aitti⁴². Onun için geri kalan 1100 duca ise Venedik Cumhuriyetinin İstanbul Bailo'su aracılığı ile ödediği haraç olabilirdi.

I. Çelebi Mehmed'in tahta geçmesinden hemen sonra varılan anlaşmada haraç sorunu tam olarak saptanamamış hatta kesin bir çözüm bile bulunamamıştı. En önemli engel Arnavutluk için istenen haraçtı. Israrla üzerinde durduğu husus da Venedik Cumhuriyeti III. Balşa ile imzalamış olduğu sulh anlaşmasında Bar, Budva ve Ülgün'ü 1412 tarihinde terk ettiğini bundan dolayı da Arnavutluk'daki toprakları için ödemekte olduğu haracı azaltmayı, yani yıllık 1000 ducayı artık ödemek istemediğini bildiriyordu. 1415 yılı esnasında Osmanlı Sultanı ile anlaşma zemini arayan Venedik Cumhuriyeti⁴³ ertesi yıl Delfino Venier aracılığı ile bir anlaşma yaptı⁴⁴. Bu anlaşmada haraç sorunu ele alınmadığı için vazgeçildiği anlaşılıyor⁴⁵. Venier'in Arnavutlukdaki topraklar için ödenen haraçla ilgili izin üzerine Türkiye'ye ödemesi gereken borcu bir defada ödeyerek anlaşmayı yaptığı bir gerçektir⁴⁶. Anlaşıldığına göre Venedik Cumhuriyeti bu vesileyle belki haracı ödemişti fakat kesin bir ödeme kabul etmediği için anlaşmaya koydurmamıştı. Venediğin diplomatik çabaları 1417 ve 1418 yıllarında da devam etti. Artık haraç sorununun Sultan ile İstanbul Bailo'su Bertuccio Diedo ile 1419 yılının sonbaharında yaptığı bir anlaşmada düzene girmesini istediler⁴⁷. Varılan sonuca göre İnebahtı için verilen

⁴² *Notes et extraits* I S. 219, 220. THIRIET *op. cit* II S. 125, 126. KRŞ. HOPF, *op. cit.* II S. 75-77. Venedik Senato'su 1414 senesi Mayıs ayından beri Sultan ile giriştiği anlaşma zeminini bütün yaz devam ettirdi ve anlaşmayı aynı senenin Ekim ayında tamamladı, *Notes et extraits* I S. 218. THIRIET *op. cit.* II S. 122. KRŞ. H.KRETSCHMAYR, *Geschichte von Venedig*, II Gotha 1920 S. 277

⁴³ *Notes et extraits* I S. 233, 234

⁴⁴ *Notes et extraits* I S. 245-257. THIRIET *op. cit.* II. S. 142 vd. LJUBIC *op. cit* VII S. 218. KRŞ. ZINKEISEN *op. cit* I S. 465. HOPF *op. cit* II S. 75-77. Herzberg *op. cit* II S. 436-438

⁴⁵ *Notes et extraits* I S. 293-295

⁴⁶ Bu vesileyle Venier 500 dukayı hediye almak ve dağıtmak için Osmanlılar nezdinde iken harcemiş, halbuki esirlerin kurtarılması için 1000 duca verebilirdi. *Notes et extraits* I S. 245-247

⁴⁷ PREDELLI, *op. cit.*, IV S. 17 (n. 25) THOMAS, *op. cit* II S. 318, *Notes et extraits* I S. 295-299, KRŞ. ROMANIN *op. cit* IV S. 75, KRETSCHMAYR, *op. cit* II S. 277. GELCICH, *op.*

haraç 100 duca olarak kalacak, Arnavutlukta ki topraklar için ve bilhassa İşkodra, Drivasto ve Leş için saptanan yıllık yalnız 200 ducayı her kent için $1/3$ kadarını ödeyecekti. Bu suretle Venedik Cumhuriyeti yitirdiği her kent için kalan $2/3$ 'lük kısmı ödeyecekti. Böylece Arnavutluk için ödenen haraç 200 duca olarak saptanmış oluyordu. Zaten daha anlaşmanın tasdiki sırasında III. Balşanın bizzat Drivasto'yu işgal etmesinden dolayı Venedik Cumhuriyeti haracın $2/3$ ünün ödemeye razı olduğunu ve kentin yitirilmesini tanımadığını bildirdi. Bu vesileyle de Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Sultanından haracın ödenmesi sırasında garanti sözü almıştı. İstanbul Bailo'su aracılığı ile ödenmekte olan haraç Ağustos ayı yerine Eylül ayı içerisinde ödenecekti.

Venediğin bütün muhalefetine karşın 1419 yılına dek Arnavutluk için ödenen haracın tutarı 1000 duca olarak saptandı ve bundan dolayı da Osmanlı Sultanı o yıl imzalanacak anlaşmadan önce 1100 duca tutarındaki Arnavutluk ve İnebahtı haracını istedi⁴⁸. Venedikliler bu koşulu kabul etmek için, Sultanın önceleri ellerinde bulunan şimdi ise III. Balşanın işgaline düşmüş kentleri hakkında garanti istediler⁴⁹. Gerçekde Venedik Cumhuriyeti, III. Balşa'nın bu toprakları terk etmeyeceğini bildiğinden dolayı diplomatik bir manevraya girişmişti. Osmanlı Sultanına yapılan ilk girişimler esnasında Venedik Cumhuriyeti, Arnavutluk için ödemekte olduğu haracı 100 ducaya indirilmesinde ısrar etti⁵⁰. Bu girişimler esnasında iki kat daha fazla bir ödemeye razı oldu ki, bu da büyük bir olaya neden oldu.

I. Çelebi Mehmed ile girişimlerini sürdürdükleri esnada, Venedik Cumhuriyeti Arnavutlukta sahip olduğu topraklara komşu olan türk komutanlar ile iyi ilişkilerini sürdürmek istiyorlardı. Bunu da gerçekleştirmek için ya haraç ya bahşiş veya harçlık yerine geçecek yıllık bir para ödemeyi vaad etmeleri gerekiyordu. 1414 yılının başlarında Paşa Yiğit Arnavutluğu talan etmeğe başladığından Venedik Senatosu onunla bir anlaşmaya girişmeğe ve yılda hiç değilse 300 ducalık bir harçlık ödemeğe

cit S. 323. J. RADONJIC, *Žapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima u prvoj polovini XV veka* (XV. asrın ilk yarısında "Türklere karşı Batı Avrupa ve Balkan ülkeleri), Novi Sad 1905, S. 41

⁴⁸ LJUBIC, *op. cit.* VII S. 289 vd.

⁴⁹ LJUBIC, *op. cit.* VII S. 289 vd.

⁵⁰ THIRIET *op. cit.* II S. 176, 177. Betruccio Diedo'ya Sultan ile görüşeceği konular için verilen talimat hk. bk: THIRIET, *op. cit.* II S. 153, 168, 176, 177, *Notes et extraits* I. S. 262, 263, 280, 292-295, LJUBIC, *op. cit.* VII S. 263. Krş. ROMANIN, *op. cit.* IV S. 75. Diedo beraberinde 400 ducalık bir hediye götürüyordu.

hazır bulunuyordu⁵¹. Fakat gerçekte 500 ducaya razı oldu. Ertesi yıl Paşa Yiğit öldüğü zaman oğlu önceden babasına ödenmiş bulunan 500 ducanın şimdi kendisine verilmesini istedi. Eski İşkodra *rettore*'si Paolo Quirino'nun tavsiyelerine uyan Venedik Senatosu Paşa Yiğit'in oğluna yıllık 100 duca ödemeğe razı oldu. Kalan parayı her bir komutana 100 duca olmak üzere pay etmeyi, böylece para almadıkları için III. Balşa'nın yardımına koşmamalarını sağlamak istedi⁵². Paşa Yiğit'e ödenmekte olan para daha küçük parçalara ayrıldı.

Kroya beyi Niketa Topiya öldüğü zaman, 1415 yılında kent Türklerin eline geçti. Venedikliler memleketin içinden Draç kentine dek uzanmakta olan ticaret yolunun tehlikeye düşmemesi için, önceden Topiyaya ödenmekte olan yıllık 200 duca tutarındaki harçlığı şimdi Kroyanın yeni sahibi Ömer Bey'e ödemeğe hazır bulunuyorlardı⁵³. Ertesi yıl Venedik Senatosu, yeni Hırvatistan komutanının öncülünün aldığı harçlığın kendisine ödenmesine dair yapmış olduğu başvuruyu kabul etti⁵⁴. Burada kasd edilen Balaban Bey'dir ki, Venediğin yılda 200 duca harçlık vermesini kabul ediyordu⁵⁵. Venedik Senatosu 1426 yılında paranın Balaban Bey'in ardılı İshak'a ödenmesine devam ettiği gibi⁵⁶, sonradan geleneğe göre Evrenos Bey'e⁵⁷ ve 1429 tarihinde de oğlu Ali Bey'e ödeme yaptı⁵⁸. Bunlar da 1432 yılında paranın henüz gelmesini protesto ederek, bunun Venedik Cumhuriyeti ile Türkler arasında vaktiyle varılan anlaşmaya aykırı olduğunu bildirdiler. Anlaşıldığına göre, Venedik artık bu parayı veremeyecek ve bunu da Sultana yazmayı ve parayı da "yalnız bu kez" Ali Bey'e 200 duca ödemeğe

⁵¹ *Notes et extraits*, I S. 217, 218

⁵² *Notes et extraits* I, S. 228, 229.

⁵³ *Notes et extraits* I, S. 227, 231. Krş. V. MAKUŞEV, *op. cit* S. 76. K. JIRECEK, *Istoriya Srba* (Sırb tarihi), I, Beograd 1952, S. 347, Draç şehri 1415 senesinde Eylül ayı zarfında bir gurup türk yağmacıları kurtulabilmek için 400 duka ödedi. *Notes et extraits* I S. 235 n. 3

⁵⁴ *Notes et extraits* I, S. 249

⁵⁵ V. MAKUSEV, *op. cit* S. 76

⁵⁶ *Notes et extraits* I S. 423, 424. İshak ile bir anlaşma yapabilmek için Venedikliler 600 duca verdiler ve bu parayı da İşkodra ve Leş kentlerinden topladılar (İshak'ın aynı kişi olup olmadığını bilmiyoruz). Venedik Senatosu'nun emri üzerine para onlara 1430 yılı Ağustos ayında ödendi. Bu örnek bize gösteriyor ki, bu kentlerdeki ahali yalnız Türklere yıllık haracı ödemekle kalmıyor, fakat aynı zamanda Türk komutanlardan hangisi sulhu sağlıyorsa ödenen parayı da topluyorlardı. N. Jorga'nın 66 diye kaydettiği rakam herhalde bir matbaa hatası idi, I S. 525 "Ducatis sexcentis sexaginta"

⁵⁷ V. MAKUSEV, *op. cit* S. 76

⁵⁸ *Notes et extraits* I S. 499, 500

karar verdi⁵⁹. Bundan anlaşıldığına göre Venedik Cumhuriyeti Niketa Topiyanın ölümünden sonra yani 1415 den 1432 yılına dek, yıllık harçlığı düzenli olarak Hırvatistandaki türk komutanlara ve sınırlarına yakın bulunanlara ödemekteydi. Türk komutan Hamza Bey, İşkodra kentinden bir defaya mahsus 300 duca tutarında bir hediye aldıktan sonra 1417 yılında her yıl ödenmek üzere 300 ducalık harçlık istedi. Venedik Senatosu böyle bir ödemeye karşı olmakla beraber bu hediyenin verilmekte olan yıllık harçlıklardan biri sayılmasına da izin verdi. Karşılığında da Hamza Bey selefi Paşa Yiğit gibi Venediğin Arnavutlukta sahip olduğu yerleri koruyacağına⁶⁰ dair yazılı and verdi.

Venedik böylece türk komutanlara rüşvet vermek suretiyle yalnız kendi topraklarında sulhu devam ettirmek ile kalmayıp, aynı zamanda yitirdiği eski topraklarını tekrar elde etmek istiyordu. III. Balşa, Drivastoyu işgal ettiği zaman Venedik, Üsküp kentindeki türk komutanına 1419 yılı Haziran ayında başvurup Zedda beyinin askerlerinin topraklarından çıkarılmasını istedi. Bu vesileyle, önceleri III. Balşadan aldıkları gibi, Türk'e 5000 duca ve yıllık bahşiş olarak da 1000 duca hediye etti⁶¹.

1419 yılında Papa'nın aracılığı ile, Venedik Cumhuriyeti Patras arşöveki Stefano'ya verilmesine razı oldu ki, o da hiç şüphesiz yıllık 500 duca tutarındaki haracı Osmanlı Sultanına ödemeğe devam etti⁶².

Bir Venedik vatandaşı olan Bodoniç Markisi Nicolò Giorgio (1410-1436), Venedik Cumhuriyetinin 1411 yılında Türk Sultanı ile yaptığı anlaşmaya göre yıllık 500 duka tutarındaki haracı ödemekteydi. Bununla beraber Türkler Bodoniç'i 1411 senesinde ele geçirdiler ve Nicoloyu esir ederek, Jedreneye götürdüler. Venedikliler, vatandaşlarını ancak 1416 yılında tutsaklıktan kurtarabildiler. Sonradan Bodoniç türk akınları yüzünden yıkıma uğrayınca, tekrar onarma olanaklarından yoksun bulu-

⁵⁹ *Notes et extraits* I S. 553, 554

⁶⁰ *Notes et extraits* I S. 270, Aynı yıl yani 1417'de Türkler Avlonya düşesi Rudjina'nın topraklarını ellerine geçirdiler. Düşes bir Venedik vatandaşı olduğu için, Venedik Cumhuriyeti 1418 yılının yaz mevsiminde, İstanbul'daki Bailo Bertucci Diedo aracılığı ile Rudjina'nın topraklarının iade edilmesi için girişimde bulundu. Bunu gerçekleştirmek için Bailo, 8000 duca'yı Osmanlılara ödeyebilirdi. THIRIET, op cit II S. 168. *Notes et extraits* I. S. 280. LJUBIC, op. cit S. 263. Böyle büyük bir meblağ ödenmekle beraber Venediklilerin bu önerisi geri çevrildi.

⁶¹ LJUBIC, op. cit VII S. 286, VIII S. 3. *Notes et extraits* I S. 291, 292 Krş. A. GEGAJ, *L'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle*, Paris Louvain, 1937 S. 21

⁶² F. THIRIET, *La Romanie vénétienne au Moyen-Age. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénétien (XII-XV siècle)*, Paris 1959, S. 369

nan Nicolò II, yalnız markilik ünvanı ile yetinerek toprağından çekildi. Bu andan itibaren Bodoniç herhangi bir türk arazisi oldu ve Venediklilerin Türklerle yaptıkları anlaşmalardan hiçbirisinde adı geçmediğinden nihai kaybını kabul etmiş oldular⁶³.

Venedik ile Türkler arasında 1419 yılında yapılan anlaşmaya göre Arşiplag [Takımadalar] *Duca'sı* Giovanni II. Crispo'nun sultana bir haraç ödeme mecburiyeti olmadığı açıkça belirleniyordu⁶⁴.

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümüne kadar, haraç sorunu olarak 1419 tarihli anlaşmada varılan kararlar yürürlükte kaldı. Bu göre de, Venedikliler 1420 senesinde Sultana İstanbul Bailo'su vasıtasıyla 233 duka ödediler. Bunun da 100 dukası İnebahtı için, kalan 133 duka da Arnavutluk daha doğrusu İşkodra ve Leş şehirleri içindi. 133 duka hesaplanması da, 200 duka öngörülen harcın 2/3 lük kısmından ileri geliyordu, zira Drivasto şehrinin III. Balşa'nın eline geçmesinden dolayı kalan 1/3 lük kısım ödenmedi⁶⁵.

Venedik haracının Çelebi Sultan I. Mehmed zamanında ödenen miktarının, Emir I. Süleyman zamanındakinden az olmadığı anlaşılıyor. Gerçekte, İnebahtı için ödenen miktar aynı idi: 100 duca. Arnavutluk için ödenen 1000 ducalık meblağ 200 ducaya indirildi ve nisbet olarak da 133 ducaya düştü. Venediğin Arnavutlukdaki bazı yerlerini kaybettiği bir gerçektir. Yalnız şu var ki, indirmeğe başarı gösterdiği haracın tutarı karşısında yitirdiği toprakların değeri çok daha yüksekti. Gerçeği söylersek, bu yitükler sırasında Venedik çok değerli hediyeler ödüyor ve giderek Arnavutluk topraklarında yıllık bahşiş ve hediye almakta olan Türk komutanlarının sayısında artıyor, bunun yanında seleflere ödenmekte olan miktarı geçmemeğe azami dikkat de gösteriliyordu.

Venedik Cumhuriyeti I. Murad'ın 1421 senesinde tahta çıkmasından sonra 1419 tarihli anlaşmayı kabul ettirmek istedi. Yalnız bu suretle Arnavutluk'da sahip olduğu yerler için haraç isteneceğini biliyordu. Kaldı ki III. Balşa'nın ölümünden hemen sonra Bar ve Budva kentlerini ele geçirmişti. Haracın değişmeden kalan meblağını değiştirmemek yanında şimdilik İşkodra, Leş ve Drivasto gibi haraç ödemediği yerlerin zikredilmemesini istiyordu. Bu arada *generaliter pro terris nostris Albanie* teriminin kullanılmasında ısrar ediyordu. Venedikliler haracın çoğaltılmasına karşı çıktıkları sırada, Arnavutlukta sahip oldukları toprakların harpler sırasında o kadar tahrip olduğunu ileri sürüyorlardı ki, hiç bir sonuç alamıyacaklarını

⁶³ HOPF, op. cit II S. 75-77. HERZBERG, op. cit II S. 436

⁶⁴ *Notes et extraits* I S. 295-299. THIRIET, *Régestes* II S. 176 vd.

⁶⁵ THIRIET, *Régestes* II S. 183. *Notes et extraits* I. S. 306

bildikleri bu fikirlerinde lüzumsuz ısrar gösteriyorlardı⁶⁶. Bu durumda Venedik Cumhuriyeti İşkodra, Leş ve Drivasto şehirleri için ödemekte olduğu haraca ek olarak Arnavutluk'da yeni ele geçirdiği topraklar için de haracı genişletmek istiyordu. Bütün bunlara karşın sulh 1421 senesinde imzalandı.

Venedik Senato'su Arnavutluk haracı için yapmış olduğu teşebbüsü 1422, 1423 senelerinde hatta daha sonraları da tekrarladı⁶⁷. 1423 senesinde Venedikliler Selânik şehri yüzünden Türklerle yeni bir savaşa giriştiklerinden müstakbel haracın takdimine dair sorun bu kez daha aktüel bir hal aldı. Daha 1424 senesinde Venedikliler Türk Sultanına Selânik şehrinin haracı olarak 1000-2000 duka ödedikten başka⁶⁸, ertesi yıl da evvelce şehri elinde tutan *despot* Andronikos'un ödemekte olduğu 100.000 akçeyi ödeyeceklerini de söz verdiler. Bu vesileyle Sadrazam [Çandarlı] İbrahim [Paşa'ya] vaadedilen 15-20.000 akçe tutarındaki hediye verildi⁶⁹. Türk Sultanı ise haraçdan ziyade Selânik kentini arzuladığından Venedikliler 1426 senesinde dolaylı olarak onunla anlaşmaya giriştiler. Deniz kuvvetleri komutanı Fantino Michele vasıtasıyla, Gelibolu Sancakbeyi Halil Paşa'ya yapılan başvuruda Sultana yıllık 100.000 akçe ödeyerek sulh önerdiler⁷⁰. Bu meblağ aynı sene zarfında 150.000 akçeye çıkarıldığı gibi [Çandarlı] İbrahim Paşa'ya senelik harçlığının 20.000 akçeye çıkarılacağı

⁶⁶ LJUBIC, *op. cit.* VIII S. 116, 117. THIRIET, *Régestes* II S. 191. *Notes et extraits* I S. 312, 313. Krş. ST. STANOJEVIC, *Borba za nasledstvo Baosno, Sremski Karlovci* 1902 S. 22, 23. Sultana sulh şartlarını götürmekte olan İstanbul Bailo'su beraberinde hediye olarak 400 duka değerinde bir yemek takımı götürüyordu. Osmanlı İmparatorluğundan buğday ihracı yapabileme iznini elde edebilmek için 100 dukadan 1000 dukaya kadar masraf yapabileme yetkisi vardı.

⁶⁷ SATHAS, *op. cit.* I S. 148, 149. LJUBIC, *op. cit.* VIII 188, 240, 241. *Notes et extraits* I S. 414, 415.

⁶⁸ Sorunları halledebilmek için Sultana 5000 duka tutarında bir hediye verildi. SATHAS, *op. cit.* I S. 163-165. THIRIET, *Régestes* II S. 215. *Notes et extraits* I S. 363-365. Krş. N. JORGA, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, I. Gotha 1908, S. 401. Buna benzer bir hediye 1426 senesinde haraç ödenirken verilmişti. SATHAS, *op. cit.* I S. 181.

⁶⁹ *Notes et extraits* I, S. 391-395 Krş. M. SPREMIC, *Harac Soluna* "Zbornik radova Vizantoloskog instituta u Beogradu" 10 (1967) S. 188. Verilen para o sırada 150.000 akçeye yükselmişti. Bir dukanın karşılığı 35-40 akçe kadardı. THIRIET, *Régestes* II. S. 93 BERTRANDON DE LA BROQUIERE, *Putovanje preko mora*, Beograd 1950. S. 123. KONSTANTIN MIHAILOVIC IZ OSTROVICE, *Janicareva uspomene ili turska hronika (Bir yeniçerinin anıları veya türk kroniği)*, Spomenik SAN 107 (1959) S. 69

⁷⁰ *Notes et extraits* I S. 417, 418. THIRIET, *Régestes* II S. 234, 235. ROMANIN *op. cit.* IV 99, *centum milia (yüzbin)* denilen miktara yanlışlıkla *onbin akçe* demiş.

bildirildi⁷¹. 1427 senesinde Venedik'li noter Giovanni Bonizio, Gelibolu Subaşı'sı *Seridge* ile benzer bir anlaşmaya girişti: Sultan'a yeniden yolladığı 150.000 akçenin Selânik kenti gelirlerinden olduğunu söyleyip hediye ettiği gibi üç türk yüksek yöneticiye de 1500 duca ve 20.000 akçe tutarında yıllık bir meblağa daha hediye etti. Aynı sene zarfında bu hediye 2000 duca ve 40.000 akçeye yükseltildi⁷². 1428 senesinde giriştiği sulh çabaları Venediğin bu işe ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Bu zaman zarfında Selânik kentini elinde tutabilmek için Sultana 300.000 akçe tutarında haraç verebileceğinin yanısıra üç paşaya da yılda 200 duka verme vaadinde bulundu⁷³. Türk Sultanı Venediğin bu teklifinin reddetmekle kalmadı, kendisine elçi olarak yollanmış olan Selânik *capitano*'su Giacomo Dandolo'yu tutuklattı⁷⁴. 1430 senesinin Mart ayında II. Murad komutasındaki kuvvetli bir türk ordusu Selânik'i aldı. Bu şehrin düşmesinden sonra aynı senenin Eylül ayı başlarında Türkiye ile Venedik Cumhuriyeti arasında bir sulh anlaşması imzalandı. Koşulları arasında Venediğin İnebahtı için 100 duka, Leş ve İşkodra şehirleri için 136 duka tutarında haraç ödeyeceği kaydı da vardı. Toplam 236 duka tutarındaki bu haraç her sene Eylül ayı içersinde İstanbul Bailo'su vasıtasıyla ödenecekti. Aynı sulh anlaşmasında Nakşa *Duca*'sı Giovanni II. Crispo ve kardeşleri Sultana herhangi bir haraç ödeme külfetinden muaf tutuluyorlar⁷⁵. Hatta haraç bahsinde de 1419 anlaşmasının maddeleri yürürlükte kaldı⁷⁶, tek istisna da Arnavutluk için

⁷¹ *Notes et extraits* I S. 424, 425. THIRIET. *Régestes* II S. 236, 237 Krş. G. OSTROGORSKI, *Istoriya Vizantije*, Beograd 1959, S. 419.

⁷² SATHAS *op. cit* I. 184, 185

⁷³ Bu kez öngörülen para 15.000 duka idi. Bu vesileyle Venedikliler sulhun hazırlanan metninde bir değişiklik yapıp topraklar için ödedikleri paranın haricinde sultana 200.000 akçe tutarında bir haraç ve pašalara da 3.000 duka bir para verilmesi planlanmıştı.

Ayrıca 8000 duka tutarında bir para vereceklerdi. *Notes et extraits* I S. 480, 481. THIRIET, *Régestes* II S. 253, 254. Krş. OSTROGORSKI, *op. cit* S. 519. Selânik kentinin 1430 senesinde düşmesinin arifesinde, Venedikliler Sultana yaptıkları müracaatda Selânik için yılda 300.000 akçelik bir haraç ödemeğe hazır olduklarını bildirmişlerdi. *Notes et extraits* I S. 513-515. Selânik kentinin 1423-1430 seneleri arasındaki işgali hakkındaki Venedik belgeleri için bk. K. MERZIOS, *Μνηχεία Μαχεδονυχης Ιστορίας*, Thessaloniki (Selânik) 1947 S. 30-100

⁷⁴ *Notes et extraits* I S. 488

⁷⁵ THOMAS, *op. cit* II S. 343-345. PREDELLI, *op. cit* IV S. 164 n. 140. *Notes et extraits* I S. 526-529. II S. 263 n. 1 Krş. ROMANIN *op. cit* IV S. 236. KRETCHMAYER II S. 355, 356. ZINKEISEN *op. cit* S. 570, IORGA, *Geschichte* c. 1 S. 409. F. BABINGER, *Mehmed der Eroberer und seine zeit*, München 1953, S. 44. THIRIET, *La Romanie* S. 372

⁷⁶ 1419 yılında neden 200 ducalık haracın 2/3 i tutarı 133 duca ve 1430 yılında da 136 duca ödendiği açık değildir. Hesapdan, birinci çözüm şeklinin akla daha yakın olduğu anlaşılıyor.

öngörülen 200 duka tutarındaki haraç şimdi 1/3 indirilmişti: Drivasto artık Venedik egemenliği altında bulunmuyordu. Venedik Cumhuriyeti anlaşılan bu 136 dukanın yalnız Leş ve İşkodra için değilde *pro omnis locis nostris partium Albanie*, sayılmasını ve önceden I. Murad devrinde giriştiğinin benzeri bir tutum takındıysada başaramadı. Diğer taraftan da Selânik için sürdürülen yedi yıllık harbin sona ermesi üzerine Arnavutluk için ödenen haraç 136 dan 200 dukaya ve İnebahti haracı da 100 den 200 e çıkarılıyor, daha kötüsü de her iki haraç senede 500 dukaya kadar çıkarılabilecekti. Ancak Osmanlı Sultanının da yerleri koruyacağına dair garanti vermesi gerekiyordu ⁷⁷.

II. Murad tahta çıktığı zaman Venedik Cumhuriyeti haracı ödemedi, zira 1423 senesinden beri Türklerle bir harp halindeydi. 1430 senesine kadar geçen zaman zarfında ne gibi bir ödeme yapıldığına dair 1430 tarihli anlaşmaya bakılmalıdır. II. Murad bu arada Venediklilerin babasına ödemekte oldukları haracın devamını istemişti ⁷⁸. Ona bir ödeme yapılıp yapılmadığı bilinmiyor, yapılsaydı zikrolunurdu, fakat babasına idi. Paranın toplanması 1419 tarihinde saptanmışsada 1430 tarihli anlaşma ile bir sonuca bağlandı. Diğer taraftan, 1430 anlaşmasının önerilerini götürmekte olan Venedik deniz kuvvetleri komutanı Silvestro Morosini'ye verilen direktiflerden anlaşılacağı üzere, haraç bahsi geçtiği zaman Venedikliler, bir kopyasının Morosini'de bulunan 1419 tarihli anlaşma maddelerini öne sürmek istiyorlardı ⁷⁹, diğer taraftan Morosiniye de anlaşmanın II. Murad tarafından tasdik edilmiş olduğu haberi verilmemişti. Bu yapılmadığı için de onun götürmekte olduğu tekifler belki kabul edilmeyebilirdi. Aksine de 1430 anlaşması II. Murad tarafından hemen tasdik edilip yürürlüğe kondu.

Venedik Cumhuriyeti Türklerle savaşa tuttuğu sıralarda yunan Arşipelaglarındaki lâtin sülâleler Osmanlı Sultanına haraç ödemeğe mecbur edildiler. Nakşa adası *duka'sı* II. Giovanni Crispo 1426 senesinde II. Murad ile yapmış olduğu anlaşmada, senelik 200 duca tutarında bir para ödemeyi taahhüt ediyordu ⁸⁰. Venedik Cumhuriyeti bu kez Türklerle yapmış olduğu anlaşmada haracın yalnız 1426 dan 1430 senesine kadar

⁷⁷ LJUBIC, op. cilt, IX. *Notes et extraits* I S. 517, 518

⁷⁸ *Notes et extraits* I S. 529

⁷⁹ LJUBIC, op cit IX S. 39

⁸⁰ *Notes et extraits* I S. 420 n. 3. Krş. HERZERG, op. cit II S. 452. N. Iorga, haracın miktarının rakamını okurken yanılmıştır. O, harcı 20 duca diye yazdığı zaman okuyuşunun kesin olmadığını da bildirmişti. 20 ducati (böyle) Sulhun akdedilmesi önerisini Venedik yapmıştı. THIRIET, *Régestes* II S. 236

süren 4 senelik bir süre için ödeneceğini ve bir daha ödenmemesini kabul ettirmişti. Patras da Venediğin yüksek koruyuculuğu altında önceden arşövek Stefano Zaccaria'nın ödemekte olduğu 500 duca tutarındaki haracı ödeyecekti. Aynı ödeme Pandolfo Malesta (1424-1430) zamanında da devam etti (yani 1430 senesine değin)'ğinden başka despot Costantin Paleologo zamanında işgal edildiği zaman da devam etti. Patras'ın haraç ödediği bildirilen Türk Sultanı, şehri kuşattığı zaman bunu Constantin'in yanında protesto etti. Buna rağmen despot, bir haraç ödeme vaadi ile o kalenin sahipliğini üzerine aldı⁸¹.

1430 tarihinde varılan anlaşmaya göre Venedik Cumhuriyeti 236 duca tutarındaki Arnavutluk ve İnebahtı haraçlarını muntazaman ödemeğe devam etti. O zamandan itibaren İstanbul'daki *Bailo* Venedik Senatosundan aldığı talimat gereğince Temmuz ve Ağustos aylarında hazırladığı parayı Eylül ayı zarfında ödüyordu⁸². Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1430 tarihli anlaşma üzerine kurulu olan ilişkiler, 1444 senesi Kasım ayında Varna'da hristiyanların yenilgisi ile sonuçlanan büyük koalisyona kadar hiç kesilmeden devam etti⁸³.

Bu esnada Venediklilerin bir çok Türk komutanlar ile anlaşmaya girişmiş olmaları doğaldır. Türklerin Aşağı Zedda'yı işgal etmemeleri için, Arnavutluk komutanı Alci-beye senelik 500 duca tutarında bir harçlık

⁸¹ GEORGII PHRANZÆ *Annales*, Bonnæ 1838, S. 146. KRİŞ D. ZAKYTHINOS, *Le despotat grec de Morée I* Paris 1932, S. 208

⁸² Bu davranışlar Venedik Senatosu'nun 4 Ağustos 1431 tarihli kararı 29 Temmuz 1432'de de tekrar edilmiştir. THIRIET, *Régestes III* S. 15 ve 24. *Notes et extraits c. 1* S. 545, S. 546, S. 555

⁸³ Türk Sultanı ile sulhu devam ettirmek isteyen Venedik Cumhuriyeti tüm diplomatik zekasını gösteriyordu. Sulhu bozmamak için ne 1433 ne de 1444 yıllarında Macar kralına yardım etmeğe yanaşmadılar. THIRIET, *Régestes III* S. 30 LJUBIC , *op cit IX* S. 134. Türk Sultanından çekindikleri için 1437 senesinde Bizans İmparatoru VIII. Ioannes'in kendi toprakları olan Friuli'ye gelmesine hazır olamadılar. THIRIET, *Régestes III*, 60. Aynı imparator ertesi yıl İstanbul savunmasının kurtarılması için üç tane gemi istediği zaman, Venedik Senato'su verdiği yanıtta yardıma hazır olduğunu fakat gemilerin Venedik bayrağı altında değil de Bizans bayrağı ile seyahat etmeleri koşulunu ileri sürdü. *Notes et extraits III*, 35. 1433 yılında Arnavutluk'da Türklere karşı bir isyan patlak verdiği zaman, Venedikliler yardım etmediklerinin yanı sıra, isyancıların eline düşmüş olan Dagno şehrini Türklere teslim ettiler. THIRIET III S. 32, 33 *Notes et extraits I*, S. 561-64. Bundan başka da Korfu adasına kaçmak isteyen asi Arnavutlara izin vermediklerini Sultana bildirdiler. THIRIET, *Régestes III* S. 55, 56. *Notes et extraits III* S. 7, 8, 9. 1436 ve 1437 senelerinde Venedik Senato'su Istria, Dalmaçya ve Arnavutluk'da bulunan yöneticilerine vermiş olduğu direktiflerde Sultan ile aralarında olan anlaşmanın bozulmamasına dikkat edilmesini ve onun göndereceği temsilcilere iyi davranılmasını istedi. LJUBIC, *op. cit. IX* S. 91, 106.

hediye ettiler⁸⁴. İki sene sonra da senelik hediye adı altında Türkler eğer Avlonya, Kanina, Yanya ve Argirokastro'yu terkederlerse 500 ducadan 1000 ducaya kadar bir para ödemeğe hazır olduklarını bildirdiler⁸⁵. İlk teşebbüs uygulandı ise de ikinci uygulanmadı.

Varna bozgunundan sonra Venedik Cumhuriyeti 1430 antlaşmasının ışığı altında Türk Sultanı ile yeni bir sulh yapmağa girişti. Her ne olursa olsun haraçdan muaf tutulmak istiyordu⁸⁶. Fakat başarılı olmadı. 25 Şubat 1446 tarihinde imzalanan anlaşmada 1430 tarihinde yapılmış olanın bütün maddeleri yürürlüğe girdiğinden başka bu arada haraç ile ilgili maddeler de aynen bırakıldı. Getirilen tek değişiklik haracın ödenmesinin önceden yapıldığı gibi Eylül ayı içinde değil de, anlaşmanın hemen yapıldığı ay, yani her senenin Şubat ayında ödenmesini öngörüüyordu. Bu vesile ile Nakşa adası duka'sının artık haraç ödemiyeceği de anlaşmaya konu⁸⁷. Haracın yekûnu hakkında 1430 anlaşmasına göre bir değişiklik yapılmamıştı. Belki 1444 ve 1445 senelerinde haraç hiç ödenmemişti.

Venedikliler haraçlarını ödemeğe devam ederek sahip oldukları topraklarda sulhu emniyet altına almak istediler⁸⁸. Osmanlı Sultanı ile iyi geçinmeye dikkat ediyorlar ve vassal devletler ile olan ilişkilerine göre hareket ediyorlardı. 1449 senesinde İskender Bey onları korumak için Sultana verdikleri haracı istediği zaman red cevabı aldı⁸⁹.

II. Mehmet tahta çıktığı zaman Venedik Cumhuriyeti onunla 1446 tarihli anlaşmayı yenilediği gibi haracı da aynen bıraktı⁹⁰. Yalnız Venedik Senato'su bir kez daha Arnavutluk ve İnebahtı için haraç vermeme girişiminde bulundu. Türk Sultanına o sırada 235 duca tutarında olan

⁸⁴ *Notes et extraits* III S. 86. Krş. C. MIJATOVIC, *Despot Djuradj Brankovic* I, Beograd 1880, S. 321. Eğer olmazsa, Venedikliler her bir sorunun çözümü için Sultanı ziyarete gittiklerinde gene yeni hediyeler götürmek zorundaydılar THIRIET, *Régestes* III S. 72. *Notes et extraits* III S. 43, 102, 103.

⁸⁵ *Notes et extraits* III S. 179, 180

⁸⁶ Alvise Loredano'ya verilmiş olan 1-Mayıs-1455 tarihli talimat. *Notes et extraits* III S. 200, 201. THIRIET, *Régestes* III, 124. 1444 senesinde Venediklilerin sulh yapabilmek için yapmış oldukları çabalar için bk. THIRIET *Régestes* III S. 118, 119. *Notes et extraits* III S. 187.

⁸⁷ PREDELLI, *op. cit* IV S. 296. n. 289, THOMAS, *Op cit* II S. 366-369. *Notes et extraits* III S. 210-215 Krş. ROMANIN, *op cit*. IV, S. 241 THIRIET, *La Romanie* 379. HOPF, *op cit* II S. 11 G. HERTZBERG, *Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches*, Berlin 1883, S. 568.

⁸⁸ LJUBIC, *op. cit*. IX S. 268 vd.

⁸⁹ LJUBIC, *op. cit*. IX S. 302. *Notes et extraits* III S. 247, 248

⁹⁰ Sulh 1451 senesinin Eylül ayında yapıldı. PREDELLI, *Op. cit*, V. S. 65. n. 204 THOMAS, *op. cit*. II S. 382-384. *Notes et extraits* III S. 269, 270

haracı ödememek için ödenen 1000 ducalık hediye bile bir sonuç verdiremedi⁹¹.

Türk gemilerinin buğday taşımakta olan Venedik Cumhuriyetinin gemilerine devamlı taarruz ettiklerinden dolayı, arada mevcut anlaşmaya rağmen 1452 senesi Kasım ayında II. Mehmed ile ilişkisini kesip son günlerini yaşayan İstanbul'un yardımına gönderdi⁹². Bizans'ın başşehrinin düşmesinden hemen sonra Venedikliler süratle Sultan ile bir anlaşma zemini arayıp 1454 senesi Nisan ayında da başarıya ulaştılar⁹³. Bu anlaşmada bile haraç değiştirilmedi. 136 duka Arnavutluk, yani İşkodra, Leş ve ayrıca 100 duka da İnebahtı olmak üzere toplam 236 duka toplanmasına devam edildi. Ödemenin hiç bir şekilde değiştirilmemesi de karar altına alındı. Bu yeni anlaşma metnine de alınan Nakşa adası duka'sının hiç bir haraç ödemiyeceği kaydı konuldu⁹⁴. Venedikliler görüşmeler sırasında Limni adasını alırlarsa 3000 duca tutarında yıllık haraç ödeyeceklerine dair söz verdiler⁹⁵ *ac alias insulas extre strictum*. Yalnız bu bir öneri olarak kaldı ve Venediklilerin haracı öncekinin toplanmasından sonra ödendi. Haracı tamamlamak ve hatta ödenmemiş olanları da tedarik edebilmek için 1455 senesinde Venedikliler Girit adası sakinlerine yeni vergiler koyduklarından 400 duca da fazla gelen bir meblağ sağladılar⁹⁶.

Haracın ödenmesi, 1463 senesinde başlayıp 1479 senesine kadar sürmüş olan Türk-Venedik savaşına kadar muntazam devam etti. Daha savaş

⁹¹ THIRIET, *Régestes III S. 167, 168 Notes et extraits III S. 264, 265*

⁹² THIRIET, *La Romanie*, III S. 381. veya, Venedikliler, Bailo Bartolomeo Marcello aracılığıyla Sultana yolladıkları haberde, İstanbul'a gönderilmiş gemilerin oradaki Venedikli vatandaşların çıkarlarını korumakla görevlendirildiklerini ve Venedik Cumhuriyetinin *Romania*'daki diğer gemilerine refakat etmek ile yükümlü olduklarını haber verdiler. Hatta o sırada da Sultana gene hediyeler verilmesi ve bilhassa 500 duka tutarında bir hediye verilmesi de uygun görülmüştü. THIRIET, *Régestes III S. 186, Notes et extraits III S. 283-286. LJUBIC, op. cit X, S. 7.*

⁹³ Sulh görüşmeleri esnasında Venedik Cumhuriyeti mazeret olarak, İstanbul'un fethi sırasında gemilerinin kendi arzuları ile değil de Bizans İmparatorunun zoru ile kaldığında ısrar ettiler.

Büyük bir gayretle giriştikleri sulh girişimlerinde Sultana ve etkili yöneticilerine getirilen hediyelerin değeri 1200 dukaya ulaşıyordu. THIRIET, *Régestes*, III S. 188, 189, 194, 195. Krş. THIRIET, *La Romanie* S. 383 n. 4 ROMANIN, *op. cit*, IV, S. 260

⁹⁴ Anlaşmanın tam metni için bk. ROMANIN, *op. cit*, IV S. 528-535, Ve ayrıca PREDELLI, *op. cit*, V S. 91, 92 (n. 288) Krş. J. HAMMER, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II Pest 1828 S. 12 ZINKEISEN, *op. cit*, II, S. 34. n. 1 JORGA, *Geschichte II. S. 46*. Bu anlaşmada haracın konu edilmediğini söylemekle yanılığa düşmüştür.

⁹⁵ THIRIET, *La Romanie*, S. 383 n. 3 THIRIET, *Régestes III S. 194*

⁹⁶ THIRIET, *Régestes III S. 207*

patlak vermeden 1461 senesinde Yunan Arşipelag' [Takımadaları] na giren bir Türk donanması Nakşa adası *duka*'sını arttırılmış olan haracı ödemeğe zorladı⁹⁷. Bir sene sonra da Lesbos [Limni] adası Türkler tarafından alındığı zaman Nakşa adası haraç ödemeğe devam etmesi koşulu ile kurtarıldı⁹⁸. Elimizdeki kaynaklardan Nakşa adası *duka*'sının ne zaman haraç ödemeğe başladığını saptamıyoruz. Bilinen tek husus II. Mehmed ile 1454 senesinde imzalanan anlaşmada *duka*'nın haraç ödemekten muaf olduğu sarahaten belirtilmesidir⁹⁹.

Türk-Venedik harbi devam ettiği sürede Venedik Cumhuriyeti haraç ödemedi. 1465 senesinde Raguza'lı Jacobo de Bona bir sulh anlaşması çaresi ararken, Venedik Cumhuriyeti'nin *debitis ad hoc bellum* uyarısınca haracı ödemesini önermişti, ki bu da harbin başlarında harçlık ve haraçların ödenmesinin durdurulduğu kanısını uyandırıyor¹⁰⁰. Harp devam ettiği sıralarda Venedikliler anlaşma zemini aradılar, ve öne sürülen teklifler arasında haraç hakkındaki şartlara da uyacaklarını söz veriyorlardı. 1466 senesi Mart ayında sulh yapılacağı söylentileri dolaştığı zaman, Venedik Cumhuriyeti sulh anlaşmasına Arnavutluk ve İnebahtı haraçlarının konulmamasını istedi¹⁰¹. Ancak harp devam ettiği zaman Venediklilerde sulh yapma arzusu arttığı gibi hediye olarak dağıttıkları para da çoğalıyordu. 1471 senesi başlarında Venedikliler Türk Sultanına Eğriboz adasını kurtarmak için 250.000 *duka* hediye etmeyi teklif ettilerse de aldıkları yanıt karşılığında Limni adasını ve 100.000 *duka* tutarında yıllık haraç istendiğini duyduklarında, pek pahalı geldiği için teşebbüslerinden hiç bir sonuç alamadılar¹⁰². 1477 tarihinde de Venedik Cumhuriyeti Fatih'e Limni adası ile 500 *duca* tutarında senelik haraç vaad ettiyse de red cevabı aldı¹⁰³. Harbin devamı Venediği altından kalkamayacağı bir yük altına soktuğu için geleceğe ait de iyimserliği yoktu. Bunun için de 1479 tarihinde çok kötü şartlar taşıyan bir sulha razı oldu ki bunlar arasında harp tazminatı olarak Türk Sultanına 100.000 *duca* ödemesi yanında senelik 10.000 *duca* haraç ödemesi de vardı. Fatih'in isteklerini yerine getiren ilk

⁹⁷ HOPF, *op. cit.* S. 143

⁹⁸ HOPF, *op. cit.* S. 152, 153

⁹⁹ ROMANIN, *op. cit.* IV S. 528-535 [çevirenin eki: Sonraki antlaşmalarda bu husus tekrar edilmiştir.]

¹⁰⁰ LJUBIC *op. cit.* S. 361, 362

¹⁰² *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500 del senatore DOMENICO MALIPIERO ordinati e abbreviati dal senatore FRANCESCO LONGO*, "Archivio storico italiano" 7 (1783), S. 67

¹⁰³ ROMANIN, *op. cit.* IV S. 378 HOPF, *op. cit.* II. S. 160, Malipiero'nun *Annallerine* göre I S. 107, Venedikliler senelik haraç bedeli 50.000 *duca* ödediler.

meblağ, iki sene içinde ödenecekti. Ayrıca Venedik Cumhuriyeti o güne kadar ki bütün borç ve zararlarını ödeyecekti (*a saldo di ogni danno e debito fino ad oggi*), 10.000 duca tutarındaki para ise haraçdan ziyade Osmanlı topraklarında serbest tecim (*exercitio de la merchadantia*) yapabilmeydi. Bunlardan başka Venedik Cumhuriyeti diğer hıristiyan devletlerin koruyuculuğundan tek istisna ile vazgeçmek zorunda kaldı. O da Nakşa adası idi ve Venediklilerin himayesinde kaldı¹⁰⁴. Venedikliler 1479 senesinin Kasım ayında ticaret taksidini İstanbul'daki Bailo Battista Gritti vasıtasıyla 10.000 duca vererek ödediler¹⁰⁵. Bununla beraber Venediklilerin senede 10.000 duca ödemek için girdikleri yükümlülük fazla sürmedi. 1481 senesinde II. Bayezid tahta çıktığı zaman, Venedikliler 1482 senesinin Ocak ayında onunla yaptıkları yeni bir anlaşmada bu maddeyi kaldırttılar¹⁰⁶. 1479 anlaşmasına göre söz verdikleri 100.000 ducayı ise iki sene içinde ödememişlerdi. Fatih Sultan II. Mehmed'e yalnız 50.000 duca ödemişlerdi. Kalan 50.000 ducalık miktarı ise 1482 senesinde yapılan yeni anlaşma uyarınca II. Bayezid'e ödediler¹⁰⁷.

Bu suretle Türk-Venedik harbi bahanesi ile Venedik Cumhuriyeti geleneksel 236 duca tutarındaki Arnavutluk ve İnebahtı haracından artık kurtuldu. Arnavutluk için artık bir para ödenmesi konu değildi, çünkü haracı verilen İşkodra ve Leş şehirleri Türk egemenliği altına girmiş bulunuyorlardı. 1499 senesine kadar Venedikliler elinde kalmış olan İnebahtı için haraç verilmiş olabilir: eğer Türk Sultanına verilmemiş ise, bazı türk komutanlara veriliyordu. İnebahtı şehri halkı 1499 senesinde haracı uzun zamandan beri Ömer Bey'e ödediklerini bildirmişlerdi¹⁰⁸. Sultan bunu bilmediği için onları on yıl süre ile vergiden muaf tuttu¹⁰⁹.

¹⁰⁴ PREDELLI, *op. cit* V. S. 288 (n. 126). *Notes et extraits* IV S. 368. *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500 del senatore DOMENICO MALIPIERO* I S. 121.

¹⁰⁵ PREDELLI, *op. cit* V. S. 231 (n. 141). 1479 senesinde Venedik'de yaygın olan bir kanaate göre, Roma-Germen İmparatoru III. Frederic, ülkesini türk akınlarından korumak için Türk Sultanına senelik 15.000 duka tutarında bir haraç ödemekte idi. L. THLLOCZY, *Frammenti relativi alla storia dei paesi situati all'Adria*, "Archeografo Triestino" III 7 (1913) S. 93

¹⁰⁶ PREDELLI, *op. cit* S. 241 n. 179 [çevirenin eki: Türkçe metin yayınlandı. T Gökbilgin, *Belgeler* n. 128 deki sayı. S. 39-42.]

¹⁰⁷ PREDELLI, *op. cit* V. S. 241 n. 179. Venedikliler II. Bayezid ile anlaşmaya giriştikleri sırada 50.000 dukaya yükselmiş olan gecikmiş borçlarını ödememek için çok uğraştılar. J. TADIC, *Nove vesti o padu Hercegovine pod tursku vlast*, Zbornik Filozofskog fakulteta, 6/2 (1962) S. 135.

¹⁰⁸ M. SANUTO, *I Diarii*, III, Venezia 1893, S. 127, 128. MALIPIERO, *Annali Veneti...*, I. S. 189

¹⁰⁹ MALIPIERO, *Annali veneti...* I, S. 180, 183.

1484 senesinde Sultan II. Bayezid Zanta adasının Venediklilere ait olduğunu tanıyıp, 500 ducalık bir haraç ödemelerini istedi¹¹⁰. Bu toplam yalnız XV. yüzyılda değil XVI. yy. başlarında da ödeniyordu¹¹¹.

Nakşa adası *duka*'sı Francesco III. Crispo (1480-1494) büyük bir ihtimal dahilinde haraç ödüyordu ve 1484 senesinde Osmanlı Sultanına 10.000 duca borcu vardı. Tabii ki senelik haracı birkaç bin dukaya çıkmıştı. 1494 senesinde Giovanni III. öldürüldüğü zaman, Nakşa adası Venedik yönetimine girdi ve bütün hakimiyeti devrinde yani 1500 senesine kadar haracı ödemeğe devam etti¹¹².

Haracı düzenli olarak ödemekte olan Venedik Cumhuriyeti Osmanlılarla iyi ilişkilerini harbin patladığı 1499 senesine kadar devam ettirdi. Harp devam ettiği sürede Venediklilerin yaptığı sulh tekliflerine karşılık II. Bayezid haraç ile ilgili yüksek meblağlar istiyordu. 1500 senesinde haracın senelik 10.000 ducaya çıkarılması istendi¹¹³. 1503 senesinde imzalanan anlaşma gereğince Venedik pek çok toprağını kaybetti ve elinde kalanlar için de haraç ödemeğe devam etti¹¹⁴.

XV. yüzyılda Venediklilerin ödemekte olduğu haracı üç devre içinde inceliyebiliriz. İlk dönemde Venedik Cumhuriyeti genellikle 1000 duca

¹¹⁰ PREDELLI, *op. cit.* S. 248 n. 205. SATHAS, *op. cit.* I. S. 315, 316. DONADO DA LEZZE *Historia turchesca (1300-1514)*, Bucaresti 1910, yay. I. Ursu S. 109.

¹¹¹ SANUTO, *op. cit.* G. ELEZOVIC, *Turski spomenici I.* Beograd 1940, S. 63. Zanta Adası için ödenen haraç 1490 senesinde İstanbul Bailo'su Onfredo Gistiniano ve 1498 senesinde de Andrea Zancani'nin gönderildiği sırada ödenmişti. PREDELLI, *op. cit.* V. S. 317 n. 169. Bu ada 1503 tarihli anlaşma ile sonuçlanan Türk-Venedik harbinden sonra da Venedik Cumhuriyetinde kaldı. KRETSCHMAYR, *op. cit.* II S. 415. HOPF, *op. cit.* II S. 168. I Selim zamanında Zanta adasının haracı 5.000 dukaya çıkarılmıştı. F. SANSOVINO, *Historia universale dell'origine, guerre et imperio de Turchi*, Venetia 1654, S. 116, 117.

¹¹² HOPF, *op. cit.* II S. 165. Kıbrıs adası için Mısır Memlûk Sultanlığına senede 8.000 duca ödenmekteydi. B. DUDAN, *Il dominio veneziano di Levante* Bologna 1938, S. 141. Kıbrıs haracı için ayrıca bk. *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500 del senatore DOMENICO MALIPIERO*, III S. 605. ROMANIN, *op. cit.* c. IV, S. 358, 376, 433 KRETSCHMAYR, *op. cit.* II S. 390, 416.

¹¹³ *Notes et extraits* I S. 273. MALIPIERO, *Annali veneti...* I S. 194. Krş. ROMANIN, *op. cit.* c. V S. 144-148. KRETSCHMAYR'da 100.000 duca denilmekte ise de (*op. cit.* II S. 412) HOPF 100 altın sterlin demektir (*op. cit.* II S. 168) Antonio Grimani 1499 senesinde donanma genel komutanı seçildiği zaman beraberinde aldığı 16.000 duca, uzun süren savaşlar nedeniyle Venedikli vatandaşların tüketmiş oldukları ödeme kabiliyetlerine bir katkıda bulunmak için olabilir. *Notes et extraits* V S. 248.

¹¹⁴ ROMANIN, *op. cit.* V S. 153. KRETSCHMAYR, *op. cit.* II S. 415 JORGA, *Geschichte* c. II S. 298 [çevirenin eki: butarihli anlaşmanın türkçe metni VIII. Türk Tarih Kongresi'nde tarafımdan bildiri olarak sunuldu].

Arnavutluk, 500 duca Patras ve 100 duca da İnebahtı için ödemekteydi. 1419 senesinden 1463-1479 senesine kadar süren harbe kadarki dönem esnasında 100 duca İnebahtı 136 duca ve Arnavutluk için olmak üzere toplam 236 duca ödeniyordu. Venedik Cumhuriyeti bu dönemlerde çok toprak yitirdi, zira Türk Sultanlarının güçleri 1420 lerden başlayarak 1460 senelerine kadar devamlı çoğaldı, bunun yanında haraç ise azaldı. Fakat bunu Venediklilerin Türklere yaptıkları ödemelerin tümü sayamayız; zira Venedikliler hudutlarda bulunan Türk komutanlara çok miktarda para ödüyordular. Bu durum 1479 senesinde son bulan Türk-Venedik harbi döneminde temelinden değişti. Venedik epey toprak kaybına uğradığı gibi, önceleri yapılmamış ödemeleri karşılamak için 100.000 duca verme zorunluluğu getirildiğinin yanı sıra, senelik taksit borcu 10.000 duca olarak saptandı. Bununla beraber Venediklilerin sahip oldukları yerler hakkında ödedikleri haraç, diğer Balkan topraklarında sağladıkları kazancın yanında pek yüksek sayılmazdı. Bizans İmparatorluğunun XIV. asırda ödemekte olduğu harac 30.000 altın tutarında idi ¹¹⁵ Bosna haracı da 1463 senesindeki yenilginin arifesinde 50.000 duca idi ¹¹⁶. Despot Djuradj Brankoviç (1427-1456) zamanında ödenmekte olan haraç 60.000 duca tutarında idi ¹¹⁷. Kaldı ki küçük Raguza Cumhuriyeti bile Türk Sultanına yılda 12.500 duca tutarında haraç ödemekte idi ¹¹⁸.

Venedik Cumhuriyeti bütün toprakları için haraç ödemezdi. Türk Sultanı Balkan topraklarında sahip oldukları topraklardan hangisinden isterse haraç talep ederdi. Ancak Venedik idaresine girmeden önce Türklere haraç ödemekte olan topraklar için Venedik Cumhuriyeti bir ödeme yapmağa yükümlü idi. Bunun için de Venediğin Arnavutlukda haraç ödemeğe mecbur olduğu kentler sırası ile Bar (Antivari), Budva, Ülgün, İşkodra, Drivasto ve Leş, yani Zedda ve Kuzey Arnavutluk'daki önceden Türklere haraç ödemekte olan Balşalara ait topraklara dairdi. Aynı durum İnebahtı için de oldu, 1407 tarihinde Venedik hakimiyetine girdiği zaman

¹¹⁵ L. CHALCONDYLAE, *Historiarum Demonstrationes*, yay. E. DARKO, II, Budapestini 1922, S. 58. Krş G. OSTROGORSKI, *Byzance, etat tributaire de l'empire Turc*, Zbornik radova VIZANTOLOSKOG INSTITUTE, 5 (1958) S. 49 - 52. JORGA, *Geschichte I* S. 253, 30.000 yerine 3000 demekle yanılmıştır. Cidones'in sözlerine bakarsak, Türklere ödenmekte olan haracın parasını saymağa olanak yoktu. D. CYDONES, *Correspondance*, yay G. CAMMELLI. S. 59 n. 25.

¹¹⁶ L. CHALCOCANDYLAE, *op. cit* II S. 279. Krş. I. TELEKI, Hunyadiak kora Magyarorszagon, III Peste 1953, S. 304 n. 1

¹¹⁷ V. MAKUSEV, *Monumenta historica slavorum meridionalium vicinorumque popularum*, II Belgradi 1882, S. 90 vd.

¹¹⁸ I. BOZIC, *Dubrovnik i Turska*, Beograd 1952, S. 222.

orası Paolo Spatta'nın idaresi altında idi. Venediğin diğer Balkan topraklarında sahip olduğu yerler hakkında, örneğin Arnavutluk'daki Draç, Koron, Modon, Eğriboz ve Yunanistandaki diğer şehirler hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Venediğin sahip olduğu yerler için ödemekte olduğu haraç, önceden Türklere para verme zorunluluğunda olan ahaliye yükletiliyordu. Bundan dolayı, Balkan Yarımadasında yeni bazı topraklara sahip olan Venedik, oradaki ahaliye herhangi bir yenilik getiremedi ve haracın tedariki için eski patronların uygulamış oldukları yöntemlere devam etti. Yeni Venedik topraklarında haraç ödemekte olan ahalinin parasını şimdi Venedik Cumhuriyeti Osmanlılara verecekti. Venedik Cumhuriyeti bu arada vatandaşlarının haracı ile yakından ilgileniyor, eğer iptal etmeğe muvaffak olamazsa azaltma çarelerini arıyordu. Türk haracının artmasından sonra, Venedik Cumhuriyetinin vatandaşlarından sağladığı olanaklar da azalıyordu. Bazan da toprakların uğramış olduğu yeni durumlar ve ağır koşullardan dolayı umulan para elde edilemediği zaman, Venedik Senato'su haracı tamamlamak için hediyeler yollamak zorunda kalıyordu.

Venedikliler haracı ödedikleri zaman, Sultandan ilk istedikleri topraklarının korunma garantisi idi. 1442 senesinde Venedik Cumhuriyeti II. Murad'a yaptığı başvuruda İşkodra ve Leş şehirleri taciz eden Türklerin cezalandırılmalarını istediği zaman, Türk Sultanı verdiği cevapta ilkin adı geçen şehirler için ödenen haracın tamamlanmasını istemişti¹¹⁹. Venedikliler genellikle haracın ödenmesinden sonra arada beliren bazı sorunların halledilmesi için Türk Sultanına başvururlardı; örneğin, esirlerin serbest bırakılması, tecim serbestliği vs. Eğer ödeme yapılmamış ise o zaman Sultanın verdiği kararlar mecburen kabul edilirdi¹²⁰.

Venedikliler haracı daima İstanbul Bailo'su vasıtasıyla ödediler. Bizans İmparatorluğunun düşüşüne kadar olduğu gibi 1453 tarihinden sonra da aynı yolu izlediler. Ödemenin yapıldığı aylar Şubat, Ağustos veya Eylül idi. Yalnız, bütün Venedik arazisinin haracı İstanbul Bailo'su aracılığı ile ödenmemekte idi. Arazilerden bazıları iç işlerinde serbest oldukları için Nakşa veya Bodoniç gibi topraklar kendi haraçlarını Sultana bizzat gönderiyorlardı. Buna rağmen Venedik Cumhuriyeti Türklerle yaptığı anlaşmalarda bu topraklar için bilhassa koruma yönünden, maddeler koyduruyordu. Belirtilen haracın ödenmesinde altın *duca* esasdı. Hesaplar

¹¹⁹ LJUBIC, *op. cit* IX S. 268 vd.

¹²⁰ SATHAS, *op. cit* II S. 216 vd. THIRIET, *Régestes* I, S. 81.

bazan *perperos* veya akçe olarak hesaplanırsa da, haracın tesliminde mutlaka altın duca verilirdi.

Venedik Cumhuriyeti, 1410 anlaşmasında olduğu gibi, Türklerin vatandaşlarına yapmış oldukları zararları tazmin için haraçtan bir miktar para da keserdi¹²¹. Venediklilerin 1451 tarihinde haraçtan kurtulmak için yaptıkları girişim enteresandır¹²².

Haracın ödenmesi sırasında hiç de yabana atılmayacak değerde hediyeler de getirilirdi. Getirilen hediyelerin çoğu Sultana sunulması yanında, etrafında ona etkili olan şahıslara da verilirdi. Bunlardan başka Türk yöneticiler senelik harçlıklarını da alırlardı. Venedik Senato'su 1411 senesinde Giacomo Trevisano'yu sulh akdetmek için Türk Sultanı nezdine yolladığı zaman, ona etkili olan yöneticilere yıllık bir para söz vermesi yetkisi de vermişti "Çünkü sence de malûmdur ki-deniyor verilen talimatda-Sultanın kendisinden ziyade yanındakiler verilecek olan para daha yararlı olacaktır"¹²³. Genellikle devlet adamlarına hediye, bahşiş ve yıllık bir ödeme yapılmadı mı, Osmanlı Devletinden acele bir iş çıkmazdı¹²⁴.

Venedikliler Türk Sultanına ödedikleri yıllık haraçtan başka, bahşiş ve harçlık adı altında yöneticilere bir para ödemekteydi ve karşılığında da topraklarının korunması bakımından garanti ediniyordu. Sultan, hudut boylarındaki komutanların aldıkları paralardan başka, devlet merkezindeki yöneticilerin aldıklarından haberi yoktu. Sultana verilmekte olan haraç ile türk yöneticilere verilmekte olan paralar, Venediğin Balkan Yarımadasında sahip olduğu toprakların halkının sırtından çıkıyordu. Muhtelif Türk komutanlara yapılmakta olan ödemeler XV. yüzyılın ilk yarısındaki belgelerde sık sık zikredilir ise de 1450 senesinden sonrakilere ait hiç bir haber bulunmamaktadır. Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı yöneticilerine yaptığı ödemeleri Sultana duyurmuyordu. Buna benzer arzularını haracın Sultana ödenmesinde de gösterdiler. Bunun için de Venediklilerin Türklere yapmış oldukları ödemeler Batı Hristiyan âleminde ve Papalıkça çok az biliniyordu.

ÇEVİRENİN EKI

Makale yazarı Türk kaynaklarından yararlanmamıştır. Kıbrıs haracı hakkında verdiği bilgi yanıltıcıdır. Memlûk Sultanlığına Kıbrıs haracı için

¹²¹ THIRIET, *Régestes* II S. 93.

¹²² *Notes et extraits*, III S. 265.

¹²³ *Notes et extraits*, III S. 197.

¹²⁴ M. SPREMIČ, *Turchi i Balkansko Poluostrvu u XIV i XV veku*, "Jugoslovenski istorijski casopis", 1-2 (1966) S. 42.

yılda 8.000 duca tutarında para ve hediye veren Venedik Cumhuriyeti, Mısır'ın 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Türk topraklarına dahil edilmesinden sonra bu haracı nakit olarak Türk hazinesine vermeğe başlamıştır. Bu husustaki kayıt şöyledir¹²⁵. “Mukaddemâ diyâr-ı Mısır çerâkise elinde iken cezire-i Kıbrısdan sâl be-sâl sekiz bin filoriye bedel kumaş ve haraç vermek adetleri imiş öyle olsa hâliya diyâr-ı Mısır devlet-i kâhirem muktezasınca külliyyen feth olunub sâir memâlik-i mahrûsemden vâki olub zikr olunan haraç yüce padişahlığıma verilmesi lâzım olmağın buyurdum ki harac-ı mezbûr kumaş olmayub her yıl sekiz bin nakid firengi filori olub mahrûse-i İstanbul'a gönderüb hızâne-i âmireme teslim ideler.”

Kıbrıs haracına büyük bir şekilde dikkat edilmiş ve bunun altın para ile İstanbul'da ödenmesi istenmiştir. Uygulamada ise bazı aksaklıklar olmuş ve para bazan İstanbul dışında ödenmiştir. Nitekim elimizdeki en eski haraç ile ilgili belge, ödemenin Haleb'de yapıldığını göstermektedir¹²⁶. Kıbrıs haracının her teslim alındığında, düzenli belgeler verilmiştir. Bu belgelerden Kanunî Sultan Süleyman devrine ait olanlar T. Gökbilgin tarafından yayınlanmıştır. Bununla beraber henüz daha yayınlanmamış pek çok belge bulunmaktadır. Bu belgelerden bir tanesi talihsizliğe uğramış ve uzun yıllar ilgisi olmadan, İran vesikaları arasında tutulmuştur¹²⁷.

Venedik Devlet Arşivi'nde 1975 yılında yapılan bir değişiklik sonunda bu vesika yer değiştirmiştir. Şimdi “Firmani Vari” dizisi içinde herhangi bir numara almadan bulunmaktadır. Dımişk (Şam) kadısı Ahmed b. Yusuf tarafından verilen 5 Rebilülevvel 929-22 Ocak 1523 tarihli bu belgede, 1521 tarihli haracın ödendiği anlaşılıyor. Merhum Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin tarafından yayınlanan Venedik'deki Kanunî Süleyman devri türkçe belgeleri arasında, Kıbrıs haracına dair olanlar ihmal edilmemiştir. Bununla beraber daha yayınlanması gerekenler eksik değildir. Bu çeviri için tarihsel birer dökümü hazırlamak istemekle beraber, yayınlanmamış ve atlanmış

¹²⁵ M. T. Gökbilgin, “Venedik Devlet Arşivindeki türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler”, *Belgeler V-VIII/9-12* (1972) S. 50-54 arasındaki 923-1517 tarihli Osmanlı-Venedik anlaşması metninde S. 53

¹²⁶ M. T. Gökbilgin, “Venedik Devlet Arşivindeki vesikalar külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman devri belgeleri”, *aynı dergi* 1/2 (1964) S. 202. 925-1519 tarihli belge. bu belgenin bir çevirisi de ilgili kutuda bulunmaktadır. *Commemoriali* serisinin XX defterinde n. 119'da bir çeviri de vardır. Basılı özeti: R. Predelli, *I Libri commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti, Venezia* (Venedik) 1903 s. 158

¹²⁷ L. Bonelli, “Il trattato turco-veneto del 1540”, *Centenario della Nascita di Michele Amari*, c. 2 Palermo 1910, S. 29-30

metinlerin bulunması¹²⁸ esas gayemizden uzaklaştıracağı için vazgeçtik. 1570 yılına dek muntazam bir şekilde ödenen Kıbrıs haracı için, bir tek ödendi cümlesi ile geçiştiremeyiz. Paranın nerede ve kimin tarafından, Venedik altını mı yoksa Osmanlı altını ile mi ödendiğinin açıkça belirtilmesi gerekir. Ayrıca her iki tarafında hesap işlerinde çok titizlik gösterdiği, zaman zaman yapılan icmallardan anlaşılmaktadır.

Aynı titizlik Zenta adası haracı için de gösterilmiştir. II. Selim zamanında yapılan 1573 tarihli anlaşmada 500 altınlık miktar 1500 altına çıkarılmış ve Karlofça Anlaşmasına dek bu para muntazam ödenmiştir. XVII. yüzyıl belgelerinde, ödemenin çoğu kez akçe olarak yapıldığını saptamış bulunuyoruz. Diplomatik yayını yapmak arzularımız arasındadır.

Bu çevirinin ikinci provalarını yaparken n. 106 da belirtilen 1482 tarihli andlaşmanın metin yayını daha düzenli ve bilimsel yöntemlere uygun bir şekilde gerçekleştirildi: Aldo Gallotta, "Il trattato turco-veneto del 12 gennaio 1482", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, S. 219-235. Tarihsel giriş, belgenin tavsifi, Osmanlıca metnin maddelere göre ayrılması ve açıklamalı İtalyancaya çevirisi verilmiştir. 58 satırlık metnin fotokopisi de ihmal edilmemiştir.

n. 114 de belirttiğimiz 1503 tarihli anlaşmanın da metni basıldı; *VIII. Türk Tarih Kongresi c. III* (1983) S. 1559-1569

¹²⁸ *Belgeler V-VIII/9-12* (1972) S. 60-61. 134 no. lu belgenin 14. satırında önemli bir atlama bulunmaktadır.